

Prof. Dr. Fehmi REXHEPI, Prishtinë

GJERGJ KASTRIOTI – SKËNDERBEU NË TEKSTET SHKOLLORE TË HISTORISË NË KOSOVË

Njohja dhe studimi i historisë edhe nëpërmjet programeve dhe teksteve mësimore gjatë gjithë fazave të zhvillimit të saj, në esencë është akceptim i njohurive për ngjarje dhe personalitete të rëndësishme të historisë e shoqërisë njerëzore, pra edhe të historisë sonë kombëtare. Në këtë kuadër studimi i

përmbajtjeve mësimore në tekstet e historisë duhet kuptuar edhe si studim i jetës dhe bëmave të personaliteteve të shquara që krijuan emër, lanë gjurmë dhe zënë vend meritore në histori. Disa prej tyre i kanë ndërruar edhe rrjedhat e ngjarjeve të mëpastajme historike. Në mesin e këtyre personaliteteve të historisë sonë kombëtare, por edhe botërore, padyshim bën pjesë edhe Gjergj Kastrioti-Skënderbeu, qëndresa dhe lufta e të cilit ishte dhe mbetet “zjarr” i pashuar që gjithmonë mban të ndezur kujtesën e çdo shqiptari.

Mirëpo, jo gjithmonë në shtetet dhe regjimet e ndryshme janë trajtuar këto personalitete dhe ngjarjet e shumta në frymën e duhur shkencore. Rast shumë i veçantë është historia e gjysmës së popullit shqiptar që pas vitit 1912 mbeti nën pushtetin e huaj.

Ngjarjet dhe përfshirja e historisë kombëtare dhe sidomos veprimtaria e personaliteteve atdhetare në programet dhe tekstet shkollore të historisë në Kosovë dhe vise të tjera shqiptare, jashtë Shqipërisë, pas Luftës së Dytë Botërore ka hasur në pengesa nga më të ndryshmet.

Kështu personalitetet historike në mesin e të cilëve edhe Skënderbeu dhe epoka e tij e lavdishme nuk u trajtuan në frymën shkencore e kombëtare për shkak të barrierave të shumta që instalonte pushteti jugosllav në Kosovë ndaj shqiptarëve dhe historisë së tyre. Andaj fare natyrshëm kjo çështje u reflektua jo vetëm në topitjen e ndjenjave kombëtare tek gjeneratat e reja, por edhe në mangësitë e nxënies së njohurive shkencore, të edukimit dhe të arsimimit e të kulturës shqiptare.

Gjithë periudha e zhvillimit të programeve dhe teksteve shkollore të historisë në Kosovë pas Luftës së Dytë Botërore ka kaluar nëpër disa faza të cilat në vete përmbajnë specifika të veçanta, mirëpo ndonjë përkufizim të standardizuar të këtyre periudhave ende nuk e kemi. Megjithatë, me këtë rast jemi përpjekur të bëjmë një periodizim që konsideroj se u përgjigjet fazave të zhvillimit historik dhe shkallës së zhvillueshmërisë së plan-programeve të historisë dhe përfshirjes ose mospërfshirjes së historisë sonë kombëtare si dhe të figurave të merituarra të cilat krijuan historinë. Pra, fati i trajtimit të personaliteteve historike siç është edhe Gjergj Kastrioti- Skënderbeu dhe bashkëluftëtarët e tij, që lanë gjurmë të pashlyeshme në historinë tonë, është i lidhur ngushtë edhe me rrethanat historiko-shoqërore, me vëllimin dhe mënyrën e trajtimit të historisë kombëtare në etapa të caktuara të cilat më poshtë i kam ndarë si faza të zhvillimit.

Faza I (1945-1948) apo faza fillestare e përfitimit të njohurive nga e kaluara historike

Kjo periudhë karakterizohet me faktin se shumica e teksteve që përdorshin sidomos në arsimin fillor në Kosovë vinin nga Shqipëria dhe në to nxënësit kosovarë mund të gjenin të dhëna për të kaluarën tonë dhe personalitetet e rëndësishme historike siç ishte edhe Gjergj Kastrioti-Skënderbeu, trangu familjar dhe bashkëpunëtorët e bashkëluftëtarët e tij. Kjo kohë, si edhe ajo pararendëse gjatë Luftës së Dytë Botërore për arsimin shqip mund të konsiderohen si periudha më të favorshme që krijonin më shumë mundësi për nxënësit shqiptarë që të mësonin gjuhën, kulturën dhe historinë kombëtare dhe në kuadër të saj të mësonin edhe për luftërat, personalitetin dhe shtetin e Gjergj Kastriotit - Skënderbeut.

Faza II (1949-1966), apo faza e restriktionit dhe e diskriminimit nacional

Periudha pas vitit 1948, që njihet si periudha e Byrosë Informative e që karakterizohet me prishjen e marrëdhënieve politike me shtetet e Bllokut të Bashkimit Sovjetik në kuadër të të cilit bënte pjesë edhe Shqipëria. Këto ndryshime politike pushteti jugosllav i shfrytëzoi për të shtuar represionin dhe shtypjen nacionale të shqiptarëve në të gjitha fushat e jetës. Kjo periudhë është e njohur sidomos për filltet e restriktionit dhe të diskriminimit të kulturës, historisë dhe të traditave kombëtare të shqiptarëve edhe nëpërmjet plan-programeve dhe teksteve mësimore të historisë. Në këtë periudhë programet dhe tekstet shkollore për nxënësit shqiptarë aprovoheshin dhe përgatiteshin nga Enti i Teksteve dhe Mjeteve Mësimore të Serbisë në Beograd. Ato vetëm përktheheshin nga gjuha serbe në atë shqipe dhe iu servoheshin nxënësve shqiptarë. Në këtë fazë shqiptarëve nuk iu lejohej fare të mësonin të paktën gjërat më elementare nga e kaluara e tyre e as pjesë fragmentare nga historia e tyre. Andaj as figura e heroit tonë kombëtar Gjergj Kastriotit nuk lejohej të mësohej. Madje mësuesit të cilët kishin kurajë për të dhënë ndonjë informacion fragmentar nga historia e popullit shqiptar apo ndonjë informacion lidhur me figurat e rëndësishme kombëtare, ndiqeshin dhe persekutoheshin në mënyra të ndryshme. Megjithatë, informacionet për personalitetin e Gjergj Kastriotit merreshin shpeshherë edhe në forma të tjera edhe jashtë institucioneve arsimore, kryesisht nga letërsia, këngët dhe tregimet historike të prindërve dhe të afërmeve të nxënësve apo nëpërmjet literaturës që depërtonte ilegalisht nga Shqipëria por që përhapej dhe shpërndahej fshehurazi për shkak të pasojave që mund të ishin edhe fatale.

Në këtë periudhë ka munguar plotësisht literatura për historinë e popullit shqiptar e në këtë kuadër edhe për epokën e Skënderbeut. Mirëpo, këtë mangësi që nga viti 1960 sadopak e plotësonte vepra “Pasqyrë e Historisë Nacionale Shqiptare”¹ e autorëve Ali Hadri dhe Milan Perkaj, të cilën e botoi “Rilindja” e Prishtinës. Këtë vepër në mënyrë gjysmëlegale, përkundër pasojave të mundshme, filluan ta përdornin edhe si tekst ndihmës mësimor disa mësimmdhënës entuziastë për disa njësi mësimore nga historia e popullit shqiptar, e në këtë

¹ Ali Hadri – Milan Perkaj, Pasqyrë e Historisë Nacionale Shqiptare, Rilindja, Prishtinë 1960.

kuadër edhe pjesën që bënte fjalë për Skënderbeun dhe luftërat e tij kundër osmanëve. Në këtë tekst autorët sillnin të dhëna me interes për daljen në skenë dhe rolin historik të familjes së Kastriotëve sidomos të Gjon Kastriotit për të vazhduar më pas me qëndresën shqiptare kundër osmanëve në kohën e Gjergj Kastriotit – Skënderbeut. Këto të dhëna gjenden që nga faqja 37 e deri në faqen 47 të këtij teksti që për kohën dhe rrethanat ishin të mjaftueshme dhe plotësonin një boshllëk të madh që mbretëronte në këtë periudhë.

Faza III (1967-1974), apo faza e avancimit të të drejtave nacionale

Pas Plenumit të Brioneve (1966) shqiptarët filluan t'i rikthejnë dhe t'i realizojnë disa të drejta të pakta si grup etnik. Megjithatë, është koha kur filloi funksionalizimi i një lloji autonomie në Kosovë. Në këtë kontekst në kuadër të ndryshimeve pozitive duhet parë edhe të drejtën e shqiptarëve për të mësuar historinë kombëtare e në kuadër të saj edhe personalitetet që lanë gjurmë dhe që krijuan këtë histori. Megjithëkëtë fillim të mbarë shqiptarët u detyruan të mësojnë një histori mjaft të cunguar dhe të censuruar, sidomos deri në aprovimin e amendamenteve kushtetuese më 1971 dhe në miratimin e Kushtetutës së KSA të Kosovës më 1974. Pra, pas vitit 1971 fillon një liberalizim në përgjithësi i ngadalshëm jo vetëm për programet por edhe për tekstet e historisë nga të cilat jo vetëm mësimdhënësit por edhe nxënësit mund të merrnin informacione të rëndësishme për historinë kombëtare e edhe për personalitetin e heroit kombëtar Gjergj Kastriotit-Skënderbeut. Me këtë rast nuk mund të mos e përmendim kontributin e madh të profesor Ali Hadrit i cili ka merita të pamohueshme edhe si autor i parë i teksteve të historisë sonë kombëtare. Vepra e tij "Pasqyrë e Historisë së shqiptarëve"² për nxënësit e shkollave të mesme, është vepra e parë origjinale si tekst mësimor i botuar në Kosovë, në të cilën në bazë të plan-programit të atëhershëm për nxënësit shqiptarë të shkollave të mesme për Gjergj Kastriotin-Skënderbeun ishte paraparë vetëm një njësi mësimore që titullohej "Shqiptarët në kohën e depërtimit turk" e në të cilën jepeshin të dhëna për Gjon Kastriotin, për luftërat e shqiptarëve kundër Turqisë në kohën e Skënderbeut, për luftërat kundër Sulltan Muratit II dhe Sulltan Mehmetit II, si dhe për rënien përfundimtare të Shqipërisë nën

² Ali Hadri, Pasqyra e historisë së shqiptarëve për shkollat e mesme, Enti i Botimeve të Teksteve i Republikës Socialiste të Serbisë në Beograd, 1968.

sundimin osman. Vlen të theksohet se teksti ilustrohet edhe me një hartë të feudeve shqiptare të viteve 1415, me një gravurë ku paraqitet kthimi i Skënderbeut në Krujë, një hartë që paraqet sulmet e ekspeditave turke kundër shqiptarëve, si dhe me fotografinë e monumentit të Skënderbeut në Krujë, që është edhe ilustrimi i parë për këtë monument në një tekst mësimor të historisë në Kosovë.

Dy veprat e tjera "Historia e Popullit Shqiptar për shkollat fillore"³ dhe "Historia e Popullit Shqiptar për shkollat e mesme"⁴, shënojnë një hap të mëtejshëm në përgatitjen e teksteve të historisë. Për dallim nga teksti i vitit 1968 në tekstin e fundit, në bazë të plan-programit parashihej që periudha skënderbegiane dhe qendra kundërosmane e shqiptarëve të shpjegohej jo më me një por me katër njësi mësimore, që ishte një avancim i dukshëm por jo i mjaftueshëm. Edhe në këtë tekst gjenden pothuaj të njëjtat ilustrime dhe harta si në Pasqyrën e historisë së shqiptarëve të vitit 1968. Këto ishin dy tekstet e para origjinale që u hartuan dhe që u lejuan të përdoren zyrtarisht në shkollat fillore e të mesme të Kosovës, ku kishte të dhëna të shumta edhe për Gjergj Kastriotin-Skënderbeun dhe epokën e tij të lavdishme.

Faza IV (1974-1990) apo faza e ngritjes së autonomisë në arsim

Periudha kohore 1974-1981 shënon një ngritje të mëtutjeshme të të drejtës së shqiptarëve, pos tjerash, edhe për të mësuar e thelluar njohuritë për gjuhën, kulturën dhe historinë e tyre kombëtare. Kjo është e lidhur ngushtë me miratimin e Kushtetutës së vitit 1974 dhe me ngritjen e nivelit të autonomisë e cila i dha mundësi Kosovës të ketë jo vetëm subjektivitet të avancuar politik në federatën jugosllave, por njëherësh të ngritët edhe në një nga tetë subjektet e barabarta të saj. Me këtë avancim Kosova fitoi të drejtën e hartimit të plan-programeve të veta mësimore dhe teksteve shkollore si për arsimin fillor ashtu edhe për atë të mesëm e të lartë. Kjo situatë zgjati deri në vitin 1981 kur, pas demonstratave, filloi periudha e diferencimeve politike dhe e reduktimit të të drejtave të shqiptarëve në përgjithësi. Gjatë kësaj faze të sistemit monist, ndonëse dominonin restriksionet dhe censura ideore, historia kombëtare, ideologët dhe protagonistët e

³ Ali Hadri, Historia e popullit shqiptar për shkollën fillore, Prishtinë 1970.

⁴ Ali Hadri, Historia e popullit shqiptar për shkollat e mesme, Enti i Teksteve dhe Mjeteve Mësimore i KSA të Kosovës, Prishtinë, 1971.

ngjarjeve historike si Gjergj Kastrioti-Skënderbeu dhe personalitetet e tjera mësoheshin në shkollat shqipe të të gjitha niveleve.

Teksti i parë integral i historisë për nxënësit e shkollës fillore në bazë të plan-programit zyrtar të miratuar nga Pleqësia e Arsimit e Kosovës padyshim është teksti Historia për e klasën e gjashtë të shkollës fillore⁵ i hartuar nga Dr. Shukri Rahimi dhe Nijazi Haxhihamza. Ky tekst u botua në shtator të vitit 1974 dhe u përdor gjatë vitit shkollor 1974-1975. Në bazë të plan-programit të atëhershëm historia mësohej e integruar, pra sipas periudhave historike ku paralelisht mësoheshin historia e përgjithshme, historia e popujve të Jugosllavisë dhe historia e popullit shqiptar. Në bazë të plan-programit mësimor, në këtë tekst mësimor vetëm për periudhën e Skënderbeut ishin paraparë 4 njësi mësimore: Okupimi i Shqipërisë nga Osmanët dhe rezistenca shqiptare para Skënderbeut; Rezistenca shqiptare në kohën e Skënderbeut duke përfshirë Kuvendin e Lezhës dhe luftërat kundër Sulltan Muratit II; Shteti Shqiptar dhe luftërat me Sulltan Mehmetin II dhe Vazhdimi i rezistencës pas vdekjes së Skënderbeut ku përfshihej edhe shpërngulja e shqiptarëve në Itali. Sa u përket ilustrimeve dhe hartave për këtë tekst ishin ato të njëjtat që kishte përdorur Ali Hadri në tekstin e vitit 1968 dhe në atë të vitit 1970.

Siç është thënë shumë herë deri më tani, pas demonstratave të vitit 1981 në Kosovë fillon një trysni e re edhe në arsim e cila karakterizohet me restriksione të shumta sidomos në lëndët ku mësohej tradita dhe kultura kombëtare siç ishin historia, gjuha dhe letërsia etj. Me këtë rast nuk mund të mos përmendet censura por edhe autocensura e autorëve të teksteve. Si shembull të autocensurës po marrim tekstin Historia për klasën e parë të Edukimit dhe Arsimit të mesëm të orientuar të autorëve Dr. Masar Kodra dhe Mr. Jetullah Krasniqi⁶, në të cilin për Epokën e Skënderbeut parashihet vetëm një orë mësimore duke përfshirë bile edhe depërtimin e osmanëve në Ballkan, Betejën e Kosovës, familjet bujare shqiptare dhe ndarjen administrative, si dhe pronat feudalo-ushtarake. Si duket ky reduktim kaq i madh ka ardhur si rezultat i restriksioneve dhe i realizimit të Projektit të bërthamës së përbashkët programore ku në vend të njërive të

⁵ Dr. Shukri Rahimi, Nijazi Haxhihamza-prof, Historia për klasën e gjashtë të shkollës fillore, Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i KSA të Kosovës, Prishtinë 1974.

⁶ Dr. Masar Kodra, Mr. Jetullah Krasniqi, Historia për klasën e parë të Edukimit dhe Arsimit të mesëm të orientuar, Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i KSA të Kosovës, Prishtinë, 1934.

historisë kombëtare për nxënësit shqiptarë ishin futur shumë njësi mësimore nga historia e popujve të Jugosllavisë së atëhershme si dhe nga historia e përgjithshme.

Edhe në tekstin Historia për klasën II të Arsimit dhe Edukimit të mesëm të orientuar, për degët kulturologjike-gjuhësore, juridiko-byroteknike, arsimore dhe të dramës, të autorëve Dr. Qamil Gexha e Dr. Emine Arifi-Bakalli⁷, të botuar më 1989, Skënderbeu dhe Epoka e tij mësohen vetëm brenda një ore mësimore në kuadër të temës Pushtimet Osmane të tokave ballkanike dhe bashkëpunimi i popujve ballkanik në luftën kundër osmanëve.

Faza V (1991-1999), apo faza e pavarësimit të sistemit arsimor në Kosovë

Kjo fazë vjen pas suspendimit të autonomisë së Kosovës nga Kuvendi i Serbisë më 1989. Në fillim të kësaj faze vazhdon atakimi i sistemit arsimor në gjuhën shqipe në Kosovë. Në shënjestër u vunë sidomos lëndët me përmbajtje nacionale si historia, gjuha e letërsia, muzika, gjeografia etj. që rezultoi më pas me dhunë të paparë të pushtetit serb ndaj arsimit dhe shkollës shqipe në Kosovë. Kjo dhunë e paparë ndonjëherë në fillim u pasua me ndërprerjen e të ardhurave personale e më pas edhe me largimin e dhunshëm të nxënësve dhe studentëve shqiptarë nga objektet e tyre shkollore dhe universitare.

Në këto rrethana shumë të rënda filloi faza e pavarësimit të sistemit arsimor në Kosovë. Në kuadër të këtij mëvetësimi filloi edhe përgatitja e planeve dhe programeve të reja mësimore, kurse që nga viti 1993 u hartuan plane dhe tekste shkollore unike në kuadër të bashkëpunimit ndërmënisht Kosovë-Shqipëri me autorë nga të dyja vendet. Në këtë fazë figura e heroit tonë kombëtar Gjergj Kastrioti-Skënderbeu zë vend meritore si në programet mësimore ashtu edhe në tekste që nga klasa IV e shkollës fillore deri në klasën IV të shkollës së mesme.

Kështu nga viti shkollor 1992-1993 në shkollat e Kosovës filloi të mësohej historia edhe në klasën IV të shkollës fillore në vend të lëndës dituri shoqërie. Më 1994 u botua edhe teksti i historisë për këtë klasë me

⁷ Shih Dr. Qamil Gexha, Dr. Emine Arifi-Bakalli, Historia për klasën II të Arsimit dhe Edukimit të Mesëm të Orientuar për degët: Kulturologjike-gjuhësore, juridiko-byroteknike, arsimore dhe të dramës. Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i KSA i Kosovës, Prishtinë 1989.

titull "Të njohim historinë e popullit tonë 4"⁸ ku historia e Skënderbeut si asnjëherë më parë zë vend të merituar. Në këtë klasë për Skënderbeun janë paraparë gjashtë njësi mësimore: Arbëria përballë osmanëve, Kthimi i Skënderbeut në Krujë, Besëlidhja Arbërore, Ushtria e Skënderbeut, Thyerja e ushtrive osmane përballë mureve të Krujës dhe Gjergj Kastrioti-Skënderbeu hero kombëtar i popullit tonë.

Në klasën e pestë gjatë kësaj periudhe ku mësohej historia e përgjithshme me 70% të fondit të orëve, ndërsa historia kombëtare me 30% të fondit të orëve, për Skënderbeun dhe periudhën e tij ishin paraparë dy njësi mësimore: Gjergj Kastrioti-Skënderbeu dhe Luftërat nën udhëheqjen e Skënderbeut.⁹

Në klasën e tetë, gjatë kësaj periudhe, mësohet në tërësi vetëm historia e popullit shqiptar që nga kohët më të lashta deri në ditët e sotme, historia e epokës së Skënderbeut ishte paraparë që të mësohet me pesë njësi mësimore të përfshira në kreun IV dhe të titulluar "Epoka e Gjergj Kastriotit-Skënderbeut".¹⁰

Hapësirë më e madhe për periudhën Skënderbegiane dhe për vetë Skënderbeun në këtë periudhë padyshim i është dhënë në tekstin "Historia e Popullit Shqiptar për shkollat e mesme"¹¹ ku gjithashtu mësohet vetëm historia kombëtare nga lashtësia e deri më 1992. Duke pasur parasysh që ky tekst ka qenë i paraparë kryesisht për maturanët e shkollave tona, hartuesit e plan-programit dhe autorët e tekstit mësimor kanë paraparë që epoka e Gjergj Kastriotit-Skënderbeut të mësohet me tërë kompleksitetin - me shtatë njësi mësimore që konsiderojmë se është arritur maksimumi i mundshëm në përvetësimin e njohurive për Skënderbeun dhe epokën e tij tek nxënësit tanë.

Përfundimisht, theksojmë se edhe në të gjitha programet dhe tekstet shkollore të historisë në Kosovë që nga viti 2000 e këndeje figura e Gjergj Kastriotit-Skënderbeut dhe veprimtaria e tij zë vendin e merituar që i takon, pa asnjë lloj kufizimi a censurimi si në arsimin fillor ashtu edhe në atë të mesëm që nga klasa e 5-të deri në klasën e 13-të të gjimnazit të përgjithshëm.

⁸ Shih: Vilson Kuri, Bardhyl Graceni, Astrit Bishqemi, Roland Gjini, Të njohim historinë e popullit tonë IV, Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i Kosovës, Prishtinë 1994.

⁹ Shih: Vilson Kuri, Ragip Zekolli, Bep Jubani, Historia V, Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i Kosovës, Prishtinë, 1995.

¹⁰ Grup autorësh, Historia e popullit shqiptar 8, Shtëpia Botuese Libri Shkollor, Prishtinë, 1998.

¹¹ Grup autorësh, Historia e popullit shqiptar për shkollat e mesme, Shtëpia Botuese Libri Shkollor, Prishtinë, 1996.